Rakhimova Dilnoza Masharipovna (TTA Urganch filiali o‘qituvchisi;
e-mail: dilnoza.raximova02@icloud.com)

JAHON ADABIYOTIDA EPISTOLYAR JANRLARGA QIZIQISHNI KUCHAYTIRISH UCHUN ZARUR SHART-SHAROITLAR: SHARQ VA G‘ARB

Annotatsiya. *Epistolyar janr adabiyot va kundalik hayot oralig‘ida joylashgan yozuv shakli bo‘lib, shaxsiy maktublar orqali madaniy qadriyatlar va axloqiy tushunchalarni aks ettiradi. Bu janr qadimgi yunon va rim yozuvchilarining falsafiy, biografik va axloqiy mulohazalariga asoslanib, Vizantiya, Yevropa va Sharq mamlakatlarida rivojlangan. U XVIII asrda o‘zining eng yuksak rivojlanish davriga erishgan bo‘lsa-da, keyinchalik, o‘z ahamiyatini yo‘qotgan. Epistolyar janrning eng muhim xususiyatlari orasida shaxsiy kechinmalarni chuqur tahlil qilish, axloqiy masalalarni yoritish va voqealarni o‘quvchilarga aniq yetkazish bor. S.Richardson, J.Russo, I.Gyote kabi mualliflarning asarlari bu janrning yorqin namunalaridir. XIX–XX asrlarda bu janr qisqarib, ko‘proq xabar almashuv sifatida kommunikativ ahamiyat kasb eta boshlagan. Bugungi kunda esa epistolyar janr ijtimoiy tarmoqlar va qisqa xabar shakllarida zamonaviy ko‘rinishga ega. Sharq mamlakatlarida, xususan, Xitoy va Yaponiyada, epistolyar janr o‘ziga xos rivojlanishga ega bo‘lib, oilaviy qadriyatlarni va jamiyat qoidalarini aks ettiruvchi xatlarning to‘plamlari shaklida paydo bo‘lgan. Bu janr madaniy merosning muhim qismi sifatida e’tiborda qolmoqda.*

Kalit so‘zlar: *epistolyar janr, maktublar adabiyoti, axloqiy adabiyot, qadimgi Yunon va Rim, ma’rifat asri, falsafiy asarlar, badiiy epistolyar adabiyot, Xitoy epistolar janri, madaniy meros.*

Рахимова Дильноза Машариповна (ТМА Преподаватель Ургенчского филиала;
dilnoza.rakhimova02@icloud.com)

НЕОБХОДИМЫЕ УСЛОВИЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕРЕСА К ЭПИСТОЛЯРНЫМ ЖАНРАМ В МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ВОСТОК И ЗАПАД

Аннотация. *Эпистолярный жанр – форма письма, находящаяся между литературой и повседневной жизнью, отражающая культурные ценности и моральные представления через личные письма. Этот жанр основывался на философских, биографических и нравственных размышлениях древнегреческих и римских писателей и развивался в Византии, Европе и на Востоке. Хотя своего расцвета оно достигло в 18 веке, позднее оно утратило свое значение. К важнейшим особенностям эпистолярного жанра относятся глубокий анализ личных переживаний, освещение нравственных вопросов, яркая передача событий читателям. Яркими образцами этого жанра являются произведения таких авторов, как С.Ричардсон, Ж.Руссо, И.Гете. В XIX и XX веках этот жанр сузился и стал приобретать все большее коммуникативное значение как обмен сообщениями. Сегодня эпистолярный жанр имеет современный облик в социальных сетях и формах коротких сообщений. В странах Востока, особенно в Китае и Японии, эпистолярный жанр развивался по-своему, возникая как сборники писем, отражающие семейные ценности и общественные нормы. Этот жанр остается важной частью культурного наследия.*

Ключевые слова: *эпистолярный жанр, письменная литература, нравственная литература, Древняя Греция и Рим, эпоха просвещения, философские произведения, художественная эпистолярная литература, китайский эпистолярный жанр, культурное наследие.*

Rakhimova Dilnoza Masharipovna (TMA Teacher, Urgench branch;
e-mail: dilnoza.rakhimova02@icloud.com)

NECESSARY CONDITIONS FOR INCREASING INTEREST IN EPISTOLARY GENRES IN WORLD LITERATURE: EAST AND WEST

Annotation. *The epistolary genre is a form of writing that is located between literature and everyday life, reflecting cultural values and moral concepts through personal letters. This genre was based on the philosophical, biographical and moral reflections of ancient Greek and Roman writers and developed in Byzantium, Europe and the East. Although it reached its peak in the 18th century, it later lost its significance. Among the most important features of the epistolary genre are a deep analysis of personal experiences, highlighting moral issues, and clearly conveying events to readers. The works of authors such as S.Richardson, J.Rousseau, and I.Goethe are vivid examples of this genre. In the 19th and 20th centuries, this genre shrank and began to acquire more communicative significance as an exchange of messages. Today, the epistolary genre has a modern appearance in social networks and short message forms. In Eastern countries, particularly China and Japan, the epistolary genre developed in its own way, emerging*

as collections of letters reflecting family values and societal norms. This genre remains an important part of the cultural heritage.

***Key words**: Epistolary genre, literature of letters, moral literature, ancient Greece and Rome, Age of Enlightenment, philosophical works, artistic epistolary literature, Chinese epistolary genre, cultural heritage.*

Kirish (Introduction). Epistolyar janr – adabiyot va kundalik hayot o‘rtasida o‘ziga xos ko‘prik bo‘lib, tarixiy jarayonlarda muhim rol o‘ynagan yozuv shakli. Bu janr insoniyat madaniyati va muloqot tarixining ajralmas qismidir. Tadqiqotchilarning fikricha, epistolyar janrning asosi insonlarning yozma aloqalarida yotadi. U shaxsiy maktublar vositasida nafaqat axborot uzatish, balki madaniy qadriyatlarni ham ifoda etishga xizmat qilgan. Ayrim hollarda bu maktublar davrning madaniy qiymatini aks ettirgan holda ommaga havola etilib, nashr etilgan. Epistolyar janrning ildizlari antik davrga borib taqaladi. Qadimgi yunonlar va rimliklarning maktublari turli mavzularni qamrab olgan: falsafiy ta’limotlar, biografiyalar va ijtimoiy masalalar muhokamalari. Masalan, Epikurning baxtli hayot haqidagi maktublari, Tsitseronning siyosiy va shaxsiy hayot tasvirlari, Senekaning falsafiy asarlari epistolyar janrning o‘ziga xos namunalaridir. Rimlik Pliniy Kichikning yozgan asarlari esa oddiy hayot tafsilotlarini o‘z ichiga olgan. O‘rta asrlarda bu janr monastirlar va diniy doiralar o‘rtasidagi yozishmalar uchun ishlatilgan. Xatlar axloqiy ta’limot va diniy ko‘rsatmalarni yetkazish vositasi bo‘lgan. Ammo ko‘pchilik savodsiz bo‘lganligi sababli, yozishma maxsus mutaxassislar tomonidan amalga oshirilgan.

Epistolyar janrning yuksalish davri 18-asrga to‘g‘ri keladi. Bu davrda maktublar axloqiy va falsafiy mazmuni bilan ajralib turib, keng kitobxonlar ommasiga mo‘ljallangan edi. Yevropa adabiyotida epistolyar janr Ovidning “Heroidlari” kabi sevgi maktublaridan boshlangan. Angliyada S.Richardsonning “Pamela” va “Klarissa” asarlari bu janrning mumtoz namunasi sifatida tanilgan. J.J.Russoning “Juliya yoki yangi Heloiza”, I.V.Gyotening “Yosh Verterning qayg‘ulari” va P.Choderlos de Laklosning “Xavfli aloqalar” asarlari epistolyar adabiyotning cho‘qqisiga chiqqan namunalardir. 18-asrda bu janr yordamida yozuvchilar voqealarga haqiqat va samimiylik baxsh etgan. Bu, ayniqsa, qahramonlarning ichki kechinmalarini yoritish orqali amalga oshirilgan. Yozuvchilar kitobxonlar uchun nafaqat axloqiy yo‘lboshchi, balki voqealarni chuqur tahlil qiluvchi o‘qituvchi vazifasini ham bajargan. 19-asrda epistolyar janrda yozilgan asarlar kitobxonlar tomonidan badiiy adabiyot sifatida qabul qilina boshladi. Biroq vaqt o‘tishi bilan, ushbu janr o‘zining mashhurligini yo‘qota bordi. 20-asrda epistolyar janr kommunikativ xususiyatga ega bo‘lib, inson hujjatlari sifatida qimmatga ega ekanligi qayta e’tirof etildi.

Bugungi kunda epistolyar janr keng tarqalmagan bo‘lsa-da, uning ta’siri hali ham seziladi. Zamonaviy texnologiyalar tufayli muloqot shakllari o‘zgarib, xatlar o‘rnini qisqa xabarlar va elektron muloqot vositalari egalladi. Ammo bu janr madaniy va adabiy meros sifatida qadrlanadi. Sharq mamlakatlarida, xususan, Xitoy va Yaponiyada epistolyar janr o‘ziga xos rivojlanish yo‘liga ega. Xitoyda bu janr “Shui” deb atalib, do‘stona yozishmalar va oilaviy qadriyatlarni aks ettiruvchi maktublar bilan mashhur edi. Shu bilan birga, bu janr adabiy meros sifatida katta ahamiyat kasb etgan va o‘zining noyob uslubiy ko‘rsatmalari bilan ajralib turgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Epistolyar Janr. Epistolyar badiiy asarlarning mashhurligi pasaygan. Avvalgi asarlar axloqiy xarakterda bo‘lib, ko‘pincha, bir nechta harflarni o‘z ichiga olgan. Janrning gullab-yashnagan davrida asarlar 164 dan 175 harfgacha bo‘lgan hikoyalarga o‘xshardi. Biroq 19-asr oxiri – 20-asr boshlarida, asarlar kommunikativ xarakterga ega bo‘ldi. Bu davrda mualliflar asarlarni real yoki mashhur shaxslar orqali yozdilar. 20-asrda tadqiqotchilar epistolyar asarlarni “inson hujjati adabiyoti” sifatida qadrladilar. Hozirgi kunda esa ushbu janrning ahamiyati kamaygan, chunki odamlar turli ijtimoiy tarmoqlarda qisqa xabarlar orqali muloqot qiladilar. Hali ham tanqid va publitsistika sohasida maqbul usul sifatida saqlanib qolmoqda. Sharq mamlakatlarida, xususan, Xitoy va Yaponiyada ham epistolyar janr rivojlangan. Xitoyda bu janr “Shui” deb ataladi, do‘stona yozishmalar esa “Pengyu Shui” nomini olgan. Epistolar janr adabiyot va kundalik hayot o‘rtasida joylashgan. U, shaxsiy maktublar orqali odamlarning yozish usuli sifatida o‘zini namoyon etadi. Bu janrning tarixiy kontekstida qadimgi yunonlar va rimliklar tomonidan yozilgan xatlar, biografik va axloqiy masalalarni ko‘targan. O‘rta asr va ta’lim tarqali .O‘rta asrlarda maktublar axborot uzatish vositasi bo‘lib, ko‘plab odamlar savodsizlik sababli ulardan foydalanishga qiynalgan. Ammo ta’lim tarqalishi bilan xatlar yana ham dolzarb bo‘lib qoldi.

18-asrda epistolyar janr ommalashdi. S.Richardson “Pamela” romanida janrni rivojlantirdi. Ushbu davrda, xatlar juda keng tarqalgan, odamlar o‘rtasidagi munosabatlar va hayotni aks ettiradi, kundaliklar esa yuqori sinf vakillarining asarlaridir. Bu janr madaniy adabiyot merosining ajralmas qismi bo‘lib qolmoqda. Yozuvchilarning o‘zgarishi. Ilgari yozuvchilar umumiy savollarni yoritgan bo‘lsa, shaxsiy hikoya-

lar kuchaymoqda. Frantsiyada gazetalar orqali ma'lumot uzatish, maktublarning shaxsiy xarakterga o'tishini tezlashtirdi. Bular o'zaro suhbatga o'xshaydi, ko'pincha, adabiy asarga aylangan. Fransiya va Germaniyadagi epistolyar asarlar J.J.Russoning "Juliya yoki yangi Heloise" romani, erkak va ayol o'rtasidagi sevgi yozishmalarini taqdim etadi. Germaniyada esa F.Xyorderlin va J.V.Gyotening asarlari mashhur bo'ldi, ularda sevgi va hayot mazmuni ko'rsatiladi. Angliyadagi shaxsiy xat. Angliyada "shaxsiy xabar" janri keng tarqaldi, u 1603-yilda N.Bretonning asari bilan boshlanadi. Ushbu yozuvlar frantsuz va ispanskilar ta'sirida rivojlandi. 18-asr va uning oqibatlari. 18-asr oxiriga kelib, epistolar janr o'zining qiziqishini yo'qotdi. Asarlar ochiqligini yo'qotdi va tarixiy voqealar qiziqish yaratdi. Shu sababli epistolyar janr jamiyatning manfaatlariga mos kelmaydi, yangi savollar tug'ilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi (Reaserch Methodolgy). Shaxsiy maktublar va axloqiy adabiyot asarlarining tarixiy kontekstini tahlil qilish. Bu antik yunon va rim adabiyotidan tortib, o'rta asrlar va 18-asrgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Mazmun tahlili: Maktublardagi biografik va falsafiy masalalarni, shuningdek, yozuvchilar uslubini o'rganish. Maktublar mazmunini har xil rivojlanish bosqichlarida o'zgarishlar bilan solishtirish. Ochiqlik va intrigalar: yozuvchilar o'z asarlarida qanday hayajon yaratganligini va o'quvchilarning diqqatini qanday jalb qilishlarini o'rganish. Bu ziddiyatlar va dramatik voqealarni o'z ichiga oladi.

Tahlil va xulosa. Epistolyar janrning badiiy ahamiyatini va madaniy merosdagi o'rnini aniqlash. Maktublarning shaxsiy va ommaviy maqsadlari hamda yuqori sinf vakillari tomonidan yozilgan asarlarning roli tahlil qilinadi. Bu metodlar orqali epistolyar janrning rivojlanishi va uning madaniyqiymatini aniqlash mumkin.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Epistolyar janr adabiyot va kundalik hayot o'rtasidagi o'zaro aloqani ko'rsatadi. Tadqiqotchilar shaxsiy maktublarning madaniy qiymatini ta'kidlab, ularni o'quvchiga taqdim etish jarayonida axloqiy adabiyotning bir qismi sifatida qarashadi. Antik davrda (Epikur, Tsitseron, Seneka) epistolyar janr biografik va falsafiy masalalarni o'z ichiga olgan. O'rta asrlarda bu janr, monastirlar o'rtasidagi yozishmalarda ma'lumot uzatish vositasi sifatida qo'llanilgan.18-asrdagi rivojlanish. 18-asrda epistolyar asarlar axloqiy va falsafiy xarakterda keng tarqaldi. Yozuvchilar o'z ichki hissiyotlarini, kechinmalarini ochiqlik bilan aks ettirishdi, kitobxonga haqiqiylik hissini berishdi. Yozuvchilar va strategiyalar. Yozuvchilar, masalan, S.Richardson, asar qahramonining ichki dunyosini tasvirlab, o'quvchini qiziqtirishga muvaffaq bo'lishdi. Ushbu janr o'zaro tenglik va murakkablikni o'z ichiga olgan intrigalar orqali muvaffaqiyat qozondi. Kundalik hayot va adabiyot. Yozuvchilar kundalik hayot va odamlar o'rtasidagi munosabatlarni tasvirlashda "xona patetikasi" tushunchasidan foydalanishdi. Natijada epistolyar janr badiiy asarlarning rivojlanishida yangi bosqichga aylandi, ko'plab asarlar madaniy merosga aylandi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendation). Epistolyar janr adabiyotning nafaqat bir bo'lagi, balki insoniyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanish tarixi hamdir. Uning qadriyatlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va tarixiy yozishmalarning bir qismi sifatida o'rganilmoqda. Mazkur janr o'zining xilma-xilligi va mazmunan boyligi bilan jahon madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Epistolyar janrning rivojlanishini tadqiq qilishda yangi asarlarni tahlil qilish, yozuvchilar o'rtasida ijodiy hamkorliklarni rivojlantirish orqali janrning boyitilishi, o'quvchilarga epistolyar asarlarning ahamiyatini tushunishga yordam beradigan dasturlarni ishlab chiqish, shaxsiy va madaniy xatlarni muzeylar yoki kutubxonalar orqali saqlash va taqdim etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References):

(1). Ponyrko N.V. Qadimgi Rusning epistolyar merosi, XI–XIII asrlar. Tadqiqotlar, matnlar, trans. SPb., "Fan", Sankt-Peterburg kafedrasi, 1992, 3-bet.

(2). Epikurning maktublari va parchalari. 1973 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://simposium.ru/ru/book/export/html/9940 (kirish sanasi: 23/05/2024).

(3). Tsitseron, M.T. 1961 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=13459-60000 (kirish sanasi 23.05.2024).

(4). Seneka. Luciliusga axloqiy maktublar. 1977 [elektron resurs]. Kirish rejimi:https://ancientrome.ru/ antlitr/t.htm?a=1346570000 (kirish sanasi 23/05/2024).

(5). Kichik Pliniy. Xatlar. 1965 [elektron resurs]. Kirish rejimi:http://lib.ru/POEEAST/PLINIJ_M/plinii1_1.txt (kirish sanasi 23/05/2024).

(6). Sokolyanskiy, M.G. G'arbiy Yevropa ma'rifat romani (tipologiya muammolari). Kiev, Odessa, 1983, 78-bet (kirish sanasi 31.03.2024).

(7). Sipovskiy, V.V. Rus romani tarixining ocherklari. Sankt-Peterburg, 1909–1910, T. 1, masala. 2, 399-bet.

(8). Russo, J.J. Yuliya yoki yangi Heloise. 1993 [elektron resurs]. Kirish rejimi: http://ino-lit.ru/lit/text/ 2433/ 57776/Rousseau/yuliya-ili-novaya.htm (kirish sanasi 25/05/2024).

(9). Testsov, S.V. 17-asr G'arbiy Yevropa epistolografiyasini o'rganish masalalari. 2018 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-izucheniya-zapadnoevropeyskoy-epistolografii-xvii-veka?ysclid =lvavi9esw076985445 (kirish sanasi 31.03.2024)

(10). Hölderlin, F. Hyperion yoki Gretsiyadagi Hermit. 1995 [elektron resurs]. Kirish rejimi, https://proza.ru /2012/06/23/442 (kirish sanasi: 25/05/2024).

(11). Gyote, I.V. Yosh Verterning iztiroblari. 1885 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://docs.yandex.ru/docs /view?tm=1717748815&tld=ru&lang=ru&name=Suffering%20young%20Werther.pdf&text (kirish sanasi 25.05.2024).

(12). Meigo: o: jannat. 2012 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://historyofjapan.co.uk/wiki_cats/meigo-orai/ (kirish sanasi 27.05.2024).

(13). Teikin orai. 2013 [elektron resurs]. Kirish rejimi: https://edoflourishing.blogspot.com/2013/03/teikin-orai-textbooks.html (kirish sanasi 27.05.2024).

(14). Bessonova, Y.R. Yapon tilining epistolyar uslubi tarixiy jihatdan. 2012 [elektron resurs]. Kirish rejimi, https://cyberleninka.ru/article/n/epistolyarnyy-stil-yaponskogo-yazyka-v-istoricheskom-aspekte?ysclid=lvb46ziraj 967356350 (kirish sanasi 04/01/2024).

Zaripov Abduvahob Suyundikovich (Samarqand davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi; qovunchi1989@gmail.com)

AVTOBIOGRAFIK ASARLARNING GNOSEOLOGIK TADQIQI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada avtobiografik asarlarning turli davr va mintaqalardagi tadqiqi, turli olimlarning ilmiy qarashlari xronologik jihatdan izchillik bilan tadqiq qilingan. Avtobiografik asarlarning yetarlicha darajada ko'p ijod etilgani, lekin ularning ilmiy tahlillarining kamligi bu mavzuning muammoli va o'rganishning dolzarb tomonlari borligidan dalolat beradi. Ilmiy maqolada ilk bor ularning umumlashtirilib qiyosiy tahlilga tortilgani xarakterlidir, unda nomlari qayd etilgan adabiyotshunoslar va ularning manbalari keyingi davr adabiyotshunoslik vakillari uchun ham o'rganish obyekti bo'la oladi.*

Kalit so'zlar: *avtobiografik, biografik, memuar, gnoseologik tahlil, G'arb ilm-fani, avtoportret, postklassik falsafa, tavba-tazarru, ruhiy-psixologik rivojlanish.*

Зарипов Абдувахоб Суюндикович (Самаркандский государственный университет независимый исследователь; qovunchi1989@gmail.com)

ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ АВТОБИОГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

Аннотация. *В данной статье изучаются автобиографические произведения разных периодов и регионов, научные взгляды разных ученых хронологически согласуются. Тот факт, что создано достаточное количество автобиографических произведений, но отсутствие их научного анализа, свидетельствует о том, что данная тема имеет проблемные и актуальные аспекты изучения. Характерно, что впервые в научной статье они обобщены и подвергнуты сравнительному анализу, учёные-литературоведы, имена которых в ней упоминаются, и их источники могут стать объектом изучения для представителей литературоведения следующего периода.*

Ключевые слова: *автобиографический, биографический, мемуарный, гносеологический анализ, западная наука, автопортрет, постклассическая философия, покаяние, психологическое развитие.*

Zaripov Abduvahob Suyundikovich (Samarkand State University independent researcher; qovunchi1989@gmail.com)

EPISTEMOLOGICAL STUDY OF AUTOBIOGRAPHICAL WORKS

Annotation. *In this article, the study of autobiographical works in different periods and regions, the scientific views of different scientists are chronologically consistent. The fact that a sufficient number of autobiographical works have been created, but the lack of their scientific analysis, indicates that this topic has problematic and relevant aspects of study. It is characteristic that for the first time in a scientific article they were summarized and subjected to a comparative analysis, the literary scholars whose names are mentioned in it and their sources can be the object of study for the representatives of literary studies of the next period.*

Key words: *autobiographical, biographical, memoir, epistemological analysis, Western science, self-portrait, postclassical philosophy, repentance, psychological development.*